

factors' system it has been found that not all of the factors analyzed categorically indicate the advisability of introducing property special confiscation as another measure of criminal and legal nature into current criminal legislation of Ukraine in the same way. In particular, the introduction of special confiscation as another measure of criminal and legal nature is based no so much on historical factors as on the requirements of modern reality, international experience in similar public relations, and the need for Ukraine to implement international legal instruments including the recommendations and commitments for introduction of special confiscation into the Ukrainian national legislation. Legal regulation of the property special confiscation as another measure of criminal and legal nature, other than a sentence, is the positive and reasonable step of the legislator towards transformation and reformation of property confiscation institution, since the respective legislative changes have added for certain consistency and eliminated the conflict of laws between the General and Special parts of the Criminal Code of Ukraine that existed until recently as well as violation of the consistency principle and rules for deriving sanctions from the articles of the Criminal law. And the realization of the idea that the special confiscation extends not to all property of the person who committed the crime but only to that being the means or instrument of the crime, or illegally obtained property, as well as income from such property, is the guarantee for inviolability of private property and complies with the principles of justice and citizens' equality before the law.

Key words: property confiscation, special confiscation, social and legal conditionality of criminal and legal regulation, another measure of criminal and legal nature.

Стаття надійшла 3 березня 2017 р.

УДК.343.2

Д. В. Вітрова

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Досліджено питання неоднозначності, складності та спірності, яке виникає між науковцями з приводу теоретичної розробки об'єкта злочину і створює проблеми правоохоронним органам у процесі кваліфікації злочинних діянь. Доведено, що правильне визначення об'єкта посягання дає змогу розкрити соціально-політичний склад злочину, продемонструвати характер його суспільної небезпеки та є неодмінною передумовою правильної кваліфікації конкретних суспільно небезпечних діянь, що виступає важливим чинником призначення винному справедливого покарання.

Ключові слова: об'єкт злочину, національна безпека, основи національної безпеки, суспільні відносини, цінності, благо, національні інтереси, національні цінності, територіальна цілісність, сепаратизм, основи демократії.

Постановка проблеми. Дослідження проблеми визначення об'єкта злочинів проти основ національної безпеки України є важливим кроком на шляху до вдосконалення кримінального законодавства у сфері протидії такому суспільно небезпечному явищу, як сепаратизм.

Стан дослідження. Вивченням об'єкта злочинів проти основ національної безпеки України свого часу займалися чимало науковців, з-поміж яких вирізняються М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, О. В. Шамара, О. Ф. Бантишев, Л.М. Мошняга, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, В. П. Смельянов, В. А. Ліпкан, В. О. Навроцький та ін.

Метою статті є з'ясування ознак об'єкта злочину проти основ національної безпеки України шляхом аналізу позицій, що існують у теорії кримінального права.

Виклад основних положень. Правильне з'ясування об'єкта злочину є важливим для визначення сутності будь-якого злочинного діяння. Стрижневим аспектом сучасної концепції об'єкта злочину виступає питання, що стосується його поняття. Назагал учення про об'єкт злочину, який є одним з елементів складу злочину, виглядає доволі дискусійним у науці кримінального права.

Позиція, що об'єктом будь-якого злочину є певні суспільні відносини, визнана однією з найавторитетніших і найбільш використовуваних у науці кримінального права. Свого часу ще в 1925 році А. А. Піонтковський зазначав, що об'єктом будь-якого злочинного діяння виступають суспільні відносини [1, с.129–130]. Пізніше він писав, що суспільні відносини виступають загальним об'єктом, на який посягає будь-який злочин, за котрий кримінальним законодавством передбачено відповідальність [2, с. 115].

Така позиція була поширеною у радянській системі кримінального права, однак розглядалася вона виключно з позиції вигоди та необхідності таких суспільних відносин панівному класу, який саме тому ставив їх під охорону кримінального закону. З приводу цього свого часу висловився О. М. Кривуля, кажучи, що нині, зі зникненням ідеологічного підґрунтя у вигляді інтересів панівного класу, зникла й обов'язкова необхідність в існуванні створеного постулату «суспільні відносини» і вже немає ніяких підстав для повсякденного звернення правника до такої високої філософської категорії, як суспільні відносини, а особливо в оперуванні ним під час визначення об'єкта злочину [3].

Дискусії стосовно цього питання точаться вже не одне десятиліття, тому доцільним буде звернути увагу й на позиції інших учених. Скажімо, П. С. Матишевський, наголошує на тому, що визначення об'єкта як сукупності певних суспільних відносин надто загальне. Такі

відносини можуть виступати як об'єкт злочинності загалом. Об'єкт як елемент складу злочину вужчий і конкретніший [4, с. 69]. На думку П. С. Матишевського, діє формула «об'єкт – цінності»: «Об'єкт як елемент складу злочину – це цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти чи заподіює шкоду» [4, с. 72]. Своєю чергою, «цінності» охоплюють певні структурні частини, такі як: суб'єкти суспільних відносин, блага, що належать цим суб'єктам, предмети, включені у сферу цих відносин.

На думку В. П. Ємельянова, «універсальною категорією, яка здатна охопити собою усі без виключення охоронювані кримінальним законом реальні об'єкти, може виступати категорія «сфери життєдіяльності людей» [5, с. 10].

А. В. Пашковська трактує об'єкт злочину як охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага, на які посягає особа, що вчиняє злочин, і яким в результаті вчинення злочинного діяння завдається чи може завдатися суттєва шкода [6, с. 209].

Приміром, у підручнику з кримінального права за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація зазначено, що «об'єктом злочину завжди виступає благо, якому злочином заподіюється реальна шкода чи створюється загроза заподіяння такої шкоди» [7, с. 89].

Підсумовуючи викладене, можемо сказати, що сьогодні превалює тенденція тяжіння більшості науковців до визначення об'єктом злочину суспільних відносин, які поставлені законодавцем під охорону кримінальним законом.

Загалом категорія «суспільні відносини» тлумачиться як «связь между людьми, их поведения по поводу определенной социальной ценности. Общественные отношения, представляя собой проявление общей взаимосвязи окружающего нас мира и объективной действительности, в отличии от других связей всегда являются отношениями между людьми, в каких бы сложных формах они не воплощались» [8, с. 78].

Б. С. Никифоров зазначає, що правильне уявлення про об'єкт злочину потрібне не тільки законодавцю, котрий вирішує питання про загальну лінію та «обсяг» кримінальної репресії в певних історичних умовах, але й практичним працівникам. Матеріали судової практики засвідчують, що при доведеності фактичної сторони осуд невинних і безпідставне звільнення від відповідальності осіб, котрі вчинили злочин, у низці випадків трапляються тому, що судові органи недостатньо чітко уявляють межі кримінально-правової охорони, сферу об'єкта злочину [9, с. 4–5].

У контексті дефініції самого поняття об'єкта злочину ми говорили безпосередньо про загальний об'єкт злочину, тобто той об'єкт, на який посягає кожен зі злочинів, передбачених Кримінальним кодексом (далі – КК) України. Оминати дослідження загального об'єкта злочину неможливо, оскільки воно є основним і необхідним у разі подальшого вивчення безпосередньо того, на що посягає певний конкретний злочин.

У дослідженні об'єкта сепаратизму за основу візьмемо концепцію «об'єкт – суспільні відносини», оскільки, по-перше, така концепція лежить в основі всієї системи Особливої частини КК України, по-друге, на нашу думку, вона є найбільш досліджуваною та доволі обґрунтованою, по-третє, така позиція з практичної точки зору виглядає набагато впевненіше, ніж інші. Однак такі категорії, як «блага», «інтереси», «цінності», будуть використані нами для більшого розуміння рівня суспільної небезпеки такого протиправного явища, як сепаратизм.

Назagal його аналіз дає змогу стверджувати, що чинним Кримінальним Кодексом України передбачена відповідальність за злочини сепаратистського характеру, а саме: ст. 109 – «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади», ст. 110 – «Посягання на територіальну цілісність та недоторканність», ст. 111 – «Державна зрада».

Закріплення вказаних норм у розділі 1 Особливої частини Кримінального Кодексу України дещо не задовольняє деяких науковців: на їхню думку, розміщення цієї категорії злочинів у першому розділі КК суперечить нормам Конституції України та завданням КК, оскільки, відповідно до статті 3 Конституції України, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [10], а статтею 1 КК України вказано, що «Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності громадського порядку та громадської безпеки, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам» [11].

Дозволимо собі не погодитися з такою позицією, бо вважаємо, що закріплення злочинів проти основ національної безпеки України у розділі 1 Особливої частини КК України є доволі обґрунтованою позицією. Ставлячи під охорону основи національної безпеки, законодавець передбачив широке коло цінностей, які включають в себе і основоположні, і абсолютні цінності; тобто основи безпеки кожної людини, суспільства і держави є складовими основ національної

безпеки України, саме тому посягання на таку групу суспільних відносин, яка вказана в розділі 1 Особливої частини КК України, рівноцінно завдає шкоду Українській державі, українському суспільству та кожному громадянину без винятку.

На підтвердження сказаного В. І. Борисов зазначає, що розділ 1 Особливої частини КК має особливе призначення, більш значуще, ніж просто захист інтересів держави, а саме – захист України як певної соціальної спільності людей, що проживають на одній території і заінтересовані у своєму суверенитеті, збереженні форми державного правління, цілісності і недоторканності держави [12, с. 101].

Свого часу відомий англійський філософ і політичний мислитель Томас Гоббс проголошував: «Національна безпека – не просто центр державницької діяльності, вона головний сенс існування держави, без національної безпеки взагалі неможлива будь-яка держава» [13].

Назагал потрібно розуміти, що поняття «національна безпека» вміщує в собі історичний та політичний досвід держави, характер політичних режимів, які пережила країна, окрім цього, не останню роль відіграють певні особливості міжнародної ситуації в конкретний історичний період, військова політика, міжнародні та внутрішні відносини.

Приміром, відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки», національною безпекою визнається захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти й науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики й пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту і зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології й навколишнього природного середовища та в інших сферах державного управління у разі появи негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [14].

Виходить, що національна безпека охоплює велике коло інтересів, визначення з-поміж яких пріоритетних і найважливіших зараз є неодмінною умовою для забезпечення нормального розвитку українського суспільства. Загалом національна безпека є складним багатоаспектним поняттям, окрім цього, вона зачіпає різноманітні сфери регулювання та практично всі напрями державного управління. Тому використання поняття «основи» у назві розділу 1 Особливої частини КК, на нашу думку, є певною конкретизацією, тобто визначенням серед такої кількості вказаних відносин найбільш важливих та пріоритетних.

І. В. Діордіца в своєму дослідженні доходить висновку, що *основи національної безпеки України* – це вихідні засади, основоположні принципи національної безпеки України [15, с. 56], таку позицію він аргументує відповідно до загального розуміння основ будь-якого поняття.

Законом України «Про основи національної безпеки» визначено дев'ять сфер, де, з погляду вітчизняних законодавців, проявляються загрози національним інтересам. Водночас виникає нелогічність через те, що окреслені Законом пріоритети національних інтересів не збігаються з класифікацією за вказаними сферами, а загрози щодо їхньої реалізації не корелюють із вказаними пріоритетами.

Тимчасом слід сказати, що все тим же законом регламентується поняття «національний інтерес», який охоплює життєво важливі матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток [16] З цього приводу не можемо не зауважити, що законодавець дозволив собі отожднення таких понять, як «національний інтерес» та «національні цінності», що тут дещо не збігається з нашою точкою зору. Вважаємо, національний інтерес ґрунтується на національних цінностях, тобто перше є відображенням другого тією чи іншою мірою. Окрім цього, на нашу гадку, визначення такого кола національних цінностей (тобто національного інтересу – з позиції законодавця), саме обмеженого кола, є неприпустимим та досить нелогічним у формулюванні самого поняття «національний інтерес».

Також виникає принципова потреба ідентифікації на сьогодні тієї ієрархії національних інтересів, в основу якої буде покладено ступінь їхньої важливості для забезпечення національної безпеки. На нашу думку, територіальна цілісність, державний суверенітет, основи демократії, добробут населення та інші формують ті основні інтереси,

що мають доволі високий ступінь важливості для українського народу; не надаючи принципового значення їм, ми ставимо під загрозу фізичне та духовне існування українського народу, призводячи таким чином до ризику руйнації держави. Але це окрема тема для дослідження, яка має бути розроблена науковцями із часом, тобто налаштована винятково на сучасний лад і стиль життя наших громадян, з огляду на як внутрішні, так і зовнішні загрози.

Висновки. Шляхом проведеного аналізу об'єкта злочину проти основ національної безпеки України нами визначено найбільш доцільною концепцію «об'єкт – суспільні відносини», яку й покладемо в основу ідентифікації об'єкта сепаратизму. Поміж тим заналізовано сутність поняття «національна безпека» і доведено, що вона охоплює не тільки інтереси держави, а й захист України як певної соціальної спільності людей, які проживають на одній території і зацікавлені у своєму суверенітеті, збереженні форми державного правління, цілісності і недоторканності держави. Також нами обґрунтовано доречність певного розмежування понять «національний інтерес» і «національні цінності».

1. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть общая / А. А. Пионтковский. – М.: ГИЗ, 1925. – 235 с.

2. Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права / А. А. Пионтковский. – М.: Наука, 1970. – Т. 2. – 516 с.

3. Кривуля О. М. Чи можуть бути суспільні відносини об'єктом злочину? / О. М. Кривуля, В. М. Куц // Вісник університету внутрішніх справ. – № 2. – 1997. – С. 70–75.

4. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / П. С. Матишевський. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 272 с.

5. Емельянов В. П. Понятие объекта преступлений в уголовно-правовой науке / В. П. Емельянов // Право і безпека. – 2002. – № 4.

6. Пашковская А. В. Объект преступления: Раздел VII Курса уголовного права. Общая часть: учебник / А. В. Пашковская. – Т. 1: Учение о преступлении; под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М.: Зерцало-М, 2002. – 592 с.

7. Бажанов М. І. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій. – Х.: Право, 2001. – 416 с.

8. Советское уголовное право. Общая часть: учебник / под ред. Г. А. Кригера, Н. Ф. Кузнецовой, М. Ю. Ткачевского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 368 с.

9. Никифоров Б. С. Объект преступления / Б. С. Никифоров. – М., 1960.

10. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 7-ме вид., перероб. та доп. – К.: Юрид. думка, 2010. – 1288 с.

12. Борисов В. І. Загальна характеристика Особливої частини нового Кримінального кодексу України / В. І. Борисов // «Новий кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення»: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25–26 жовт. 2001 р.). – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 99–105.

13. Гоббс Т. Сочинения: в 2 т. – Т. 2 / сост., ред., авт. примеч. В. В. Соколов; пер. с лат. и англ. – М.: Мысль, 1991. – 735 с.

14. Про основи національної безпеки: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/964-15>.

15. Діордіца І. В. Кримінально-правова відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / І. В. Діордіца; наук. керів. В. А. Ліпкан. – К.: Київ. міжнар. ун-т, 2008. – 215 с.

16. Про основи національної безпеки: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/964-15>.

Витрова Д. В. Некоторые вопросы касательно объекта преступлений против основ национальной безопасности Украины

Исследуется вопрос неоднозначности, сложности и спорности, который возникает между учеными по поводу теоретической разработки объекта преступления и создает проблемы правоохранительным органам в процессе квалификации преступных деяний. Доказывается, что правильное определение объекта посягательства позволяет раскрыть социально-политический состав преступления, продемонстрировать характер его общественной опасности и является условием правильной квалификации конкретных общественно опасных деяний, важным фактором назначения виновному справедливого наказания.

Ключевые слова: *объект преступления, национальная безопасность, основы национальной безопасности, общественные отношения, ценности, благо, национальные интересы, национальные ценности, территориальная целостность, сепаратизм, основы демократии.*

Vitrova D. V. Some issues of property crimes against national security of Ukraine

The problem of ambiguity, complexity and spornosti arising between scientists on the theoretical development of the object of the crime, something difficult to determine the element of the crime and poses challenges law enforcement agencies in the training of criminal acts. Proper identification of the object of attack makes it possible to reveal the socio-political crime, except that demonstrate the nature of its danger to society and is a prerequisite for correct classification of specific socially dangerous acts, which is a prerequisite for appointment guilty just

punishment. Quite controversial theory of criminal law is a scientific position on this issue. However, analysis of these theories led us to the fact that the basis of the object of the crime, we still put the category of «public relations» because we think this position is the most investigated and quite reasonable, except that in practical terms it is much confident than others.

Standards of the Criminal Code of Ukraine establishes criminal liability for separatism, namely st. 109 Criminal Code of Ukraine «Actions aimed at violent change or overthrowing the constitutional order or the seizure of state power». Article 110 of the Criminal Code of Ukraine «Infringement of territorial integrity and inviolability» and Article 111 of the Criminal Code Ukraine «State treason».

These articles we have enshrined in Section 1 of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine as rules that are directly aimed at protecting the national security of Ukraine. In this article we are talking about national security is not just a category that protects the interests only of the state, we focus on the fact that the basis of this concept lays the Protection of Ukraine as a social community of people who live in the same area and interested in a sovereignty, preservation form of government integrity and inviolability of state.

Therefore, we emphasize that ignoring the changes that occur in our country, improper display them in law, endangers the physical and spiritual existence of the Ukrainian people, thus leading to the destruction of the state.

Key words: *object of crime, national security, the foundations of national security, public relations, values, welfare, national interests, national values, territorial integrity, separatism, the foundations of democracy.*

Стаття надійшла 22 квітня 2017 р.

УДК 343.9:347(477)

О. В. Ковальчук

КРЕДИТНІ СПІЛКИ: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Досліджено процеси виникнення і розвитку установ дрібного кредитування (кредитних спілок) на території сучасної України. Заналізовано основні організаційно-правові форми кредитних установ, визначено особливості нормативно-правового регулювання у цій сфері. Розкрито провідні ідеї та принципи функціонування двох різних систем кооперації, що стали основою сучасного кооперативного руху. Охарактеризовано розвиток кооперації та кредитних спілок у країнах Європи, а також в окремих регіонах тогочасної України, що перебувала у складі Російської імперії та Польщі. Висвітлено сучасний стан законодавчого регулювання діяльності кредитних спілок в Україні.

Ключові слова: *кооперативний рух, кооперативна система, кредитні спілки, кредитування, прибуток, фінансові послуги.*